

**УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТАМГЫН ГАЗАР
МЭДЭЭЛЭЛ, ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ХЭЛТЭС**

ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ МӨНГӨ ХҮҮЛЭЛТИЙН ЭСРЭГ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

(Харьцуулсан судалгаа)

СТ-17/215

Хянасан: Ц.Норовдондог

Гүйцэтгэсэн: Д.Халиун
Д.Жигваагүнсэл
Ц.Элбэгзаяа

УЛААНБААТАР

2017 он

0

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ
СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ТАЙЛАН

НЭГ. ЕВРОПЫН ХОЛБООНЫ УЛС ОРНУУДЫН МӨНГӨ ХҮҮЛЭЛТИЙН ЭРХ
ЗҮЙН ОРЧИН

ХОЁР. ЗЭЭЛИЙН ХҮҮГИЙН ТҮВШИНД ХЯЗГААР ТОГТООХ

ГУРАВ. ХАРИУЦЛАГА ТООЦОХ МЕХАНИЗМ

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

СУДАЛГААНЫ ХУРААНГУЙ

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Эрдэнийн 2017 оны 9144 тоот албан бичгээр ирүүлсэн захиалгын дагуу "Гадаадын зарим орны мөнгө хүүлэлтийн эсрэг эрх зүйн орчин" сэдэвт судалгааны ажлыг Мэдээлэл, хяналт шинжилгээ, үнэлгээний хэлтсийн Судалгаа, мэдээлэл, лавлагааны албанд гүйцэтгэв.

Хамрах хүрээ:

Энэхүү судалгаанд зээлийн хүүгийн хувийг тодорхой хэмжээгээр хязгаарлаж буй улс орнуудын хууль эрх зүйн орчныг судалсан болно. Үүнд мөнгө хүүлэлтийн эсрэг эрх зүйн зохицуулалт, зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоосон байдал, хариуцлага тооцох механизм зэргийг Европын холбооны гишүүн орнуудын хүрээнд нарийвчлан судаллаа.

Хууль зүйн ойлголтын хувьд "мөнгө хүүлэх" гэсэн нэр томъёог улс орон бүрт харилцан адилгүй байдлаар авч үзэж байгаа боловч ерөнхий ойлголтын хувьд авч үзвэл бусдын хэрэгцээ шаардлага, мэдлэг туршлагагүй, сул дорой байдлыг урвуулан ашиглаж хувь тэнцүү биш, хэт их, эсхүл шударга бус ашиг олох үйлдэл хэмээн ойлгож байна. Хүүлэлтийн эсрэг буюу anti-usury¹ хууль тогтоомж нь гол төлөв хэт өндөр зээлийн хүүг хязгаарлах, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалахад чиглэсэн байдаг байна.

Дэлхийн банк, Европын холбооны судалгааны байгууллагуудаас гаргасан судалгааны тайланд дэлхийн 76 улс зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоосон тухай дурджээ. Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоох эрх бүхий субъектын хувьд дийлэнх орнуудад Төв банк нь тус эрхийг эдэлж байгаа бол цөөн тохиолдолд шүүх, хууль тогтоох дээд байгууллага, эсхүл Сангийн сайд нь хүүгийн дээд хэмжээг тогтоодог байна. Дийлэнх улс орнуудын хувьд бодит хүүгийн хувь, эсхүл жилийн хүүгийн хувиар зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож, түүнд шимтгэл, хураамжийг оруулан тооцдог бол цөөн хэдэн оронд нэрлэсэн хүүгийн хувиар зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоодог байна.

Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож буй аргачлалын хувьд 24 улсад үнэмлэхүй дээд хязгаар буюу тогтмол нэрлэсэн хувь хэмжээ (absolute ceilings)-г тогтоосон бол 32 улсад харьцангуй хязгаартай (relative ceilings) хүүгийн дээд хэмжээг зах зээлийн дундаж хүү, эсхүл хүүгийн суурь түвшин зэрэг хувьсах хэмжигдэхүүнтэй уялдуулан тогтоосон байна. Дийлэнх улс орнуудын хувьд хүүгийн дээд хэмжээг зээлийн дүн, төрөл, хугацаа зэргээс хамааран ялгаатай байдлаар тогтоож байна.

Европын Холбооны гишүүн орнуудын хувьд хүүгийн хэмжээг тодорхой байдлаар хязгаарлаж дээд хэмжээг тогтоосон. Хүүгийн дээд хэмжээний хувь хэмжээ нь хэлбэлзэл өндөртэй байна. Тухайлбал, Франц Улсын хувьд зээлийн төрлөөс хамаарч хүүгийн дээд хэмжээ 5,72- 21,63 хувийн хооронд, Словени Улсад зээлийн хэмжээ болон хугацаанаас хамаарч зээлийн хүүгийн дээд хэмжээ 13,2-453 хувийн хооронд тус тус хэлбэлзэж байна.

---

¹ "usury." West's Encyclopedia of American Law, edition 2. 2008. The Gale Group 9 Oct. 2017 <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/usury>

Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоосноор зарим улсад сөрөг үр дагавар ажиглагдаж байгаа бол АНУ-д хадгаламж, зээлийн хоршоодын зээлийн хүү буурахад тодорхой хэмжээгээр нөлөөлсөн гэж холбогдох судалгааны тайлангуудад дурджээ. Тухайлбал;

- Өмнөд Африкийн Бүгд Найрамдах Улсын хувьд зарим санхүүгийн байгууллагууд нь зээлдэгчийн амь насны даатгал, болон бусад үйлчилгээгээр дамжуулан зээлийн нийт өртгийг тооцох, ил тод байдлыг хангах боломжийг бууруулсан;
- Баруун Африкийн Эдийн засаг, мөнгөний холбооны гишүүн улс орнууд²-ын хувьд бичил санхүүгийн зээлд зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг доогуур тогтоосноос болж буурай, алслагдмал бүсийн бичил санхүүгийн байгууллагууд уг сегментээс гарах, санхүүгийн байгууллагууд нь эргэлтээ нэмэгдүүлэх зорилгоор зээлийн дундаж хэмжээгээ нэмэгдүүлэх болсон;
- Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг доогуур тогтоосноос зээл олголт буурч, улмаар хууль бус зээлийн үйл ажиллагаа нэмэгдсэн (Япон болон АНУ);
- Боливи Улсад 2004 онд зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоосноор шинээр байгуулагдах санхүүгийн байгууллагын тоо цөөрсөн;
- Армен Улсад зээлийн хүүг тооцох аргачлалыг нарийвчлан тогтоогоогүйгээс нэмэлт шимтгэл, хураамж хэлбэрээр зээлийн өртгийг нэмэгдүүлж, ил тод байдлыг бууруулсан (Армен, Никарагуа, Өмнөд Африк);
- Орлого багатай иргэдэд зориулсан санхүүгийн бүтээгдэхүүний төрөл багасах хандлагатай болсон (Франц, Герман);
- Харин АНУ-д хүүгийн дээд хэмжээг тогтоосноор хадгаламж, зээлийн хоршоодын зээлийн хүү буурахад тодорхой хэмжээгээр нөлөөлсөн гэж тус тус дүгнэжээ.

Холбогдох судалгааны байгууллагуудаас хүүгийн дээд хэмжээг тогтоох тохиолдолд зээлийн хүүгийн хувь хэмжээг урт хугацаанд бууруулахад чиглэсэн дараах арга хэмжээг хамтад нь хэрэгжүүлэх нь үр дүнтэй гэж дүгнэжээ. Эдгээр нь, санхүүгийн хэрэглэгчдийг хамгаалах, санхүүгийн бүтээгдэхүүний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, өрсөлдөөн болон бүтээгдэхүүний шинэчлэлийг дэмжих, иргэдийн санхүүгийн боловсролыг нэмэгдүүлэх, зээлийн хүүгийн мэдээллийг ил тод болгох, бичил зээлийн бүтээгдэхүүнийг дэмжих зэрэг юм.

---

² WAEMU (West Africa Economic and Monetary Union) Баруун Африкийн эдийн засаг, мөнгөний холбооны гишүүн орнууд: Бенин, Буркина Фасо, Кот Д'Ивуар, Гвиней Бисау, Мали, Нигер, Сенегал, Того.

СУДАЛГААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ХЭСЭГ

Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг Дэлхийн банкны бүс нутгийн 152 орны 40 хувь буюу 61 улсад тогтоосон зохицуулалт байгаа бол дэлхийн 76 улс зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоосон гэж Дэлхийн банк болон холбогдох судалгааны байгууллагуудаас гаргасан тайланд³ дурджээ. Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож буй орнуудын дийлэнхийг Дэд Сахарын Африк болон Латин Америк, Карибын орнууд эзэлж байна. Хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож буй улс орнуудын жагсаалтыг Хүснэгт 1-ээс үзнэ үү.

Хүснэгт 1. Хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож буй улс орнууд, бүс нутгаар

Дэд Сахарын Африк ⁴	Зүүн Ази болон Номхон далайн орнууд	Европ болон төв Ази	Латин Америк болон Карибын орнууд	Ойрх дорнод, хойд Африкийн орнууд	Өмнөд Ази	Баруун Европ	Бусад
Эритри Этиоп Гана Гвиней Мавритани Намиби Нигери ӨАБНУ Судан Замби WAEMU* CEMAC*	БНХАУ Япон Лаос Мьянмар Филиппин Тайланд Вьетнам	Армен Эстони Киргиз Польш Словак Словени Турк	Аргентин Боливи Бразил Чили Колумби Эквадор Гватемал Гондурас Никарагуа Доминикан Уругвай Венесуэль	Алжир Египет Ливи Мальт Сири Тунис	Бангладеш Энэтхэг Пакистан	Бельги Франц Герман Грек Ирланд Итали Нидерланд Португал Испани Швейцар Их Британи	Австрали Багамын арлууд Канад АНУ

*WAEMU (West Africa Economic and Monetary Union) Баруун Африкийн эдийн засаг, мөнгөний холбоо – Бенин, Буркина-Фасо, Кот Д'Ивуар, Гвиней Бисау, Мали, Нигер, Сенегал, Того.

*CEMAC (The Economic and Monetary Community of Central Africa) Төв Африкийн эдийн засаг, мөнгөний хамтын нийгэмлэг - Камерун, Төв Африкийн БНУ, Чад, Конго, Экваторын Гвиней, Габон.

НЭГ. ЕВРОПЫН ХОЛБООНЫ УЛС ОРНУУДЫН МӨНГӨ ХҮҮЛЭЛТИЙН ЭСРЭГ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

Хүүлэлтийн эсрэг эрх зүйн орчныг Европын Холбооны гишүүн орнуудын хүрээнд нарийвчлан авч үзвэл мөнгө хүүлэлт нь хууль зүйн ухагдахууны хувьд 21 орны эрүү, иргэний хууль тогтоомжид тусгасан байна.

1. Дани, Финлянд, Латви, Румын, Словени, Мальта - Эрүүгийн хуулиар;
2. Эстони, Франц, Унгар, Болгар, Испани - Иргэний хууль тогтоомжоор;

³ Interest Rate Caps around the World: Still Popular, but a Blunt Instrument, *Samuel Munzele Maimbo and Claudia Alejandra Henriquez Gallegos*, World Bank Group October 2014

ff/ZEW (2010): Study on interest rate restrictions in the EU, Final Report for the EU Commission DG Internal Market and Services, Project No. ETD/2009/IM/H3/87, Brussels/Hamburg/Mannheim.

⁴ List of Sub-Saharan African Countries, <https://www.loc.gov/rr/amed/guide/afr-countrylist.html>

3. Чех, Бельги, Австри, Герман, Грек, Португал, Словак, Польш, Швед, Итали - эрүү болон иргэний хууль тогтоомждоо оруулсан байна.

Хууль зүйн ойлголтын хувьд “мөнгө хүүлэх” гэсэн нэр томъёог улс орон бүрт харилцан адилгүй байдлаар хэрэглэж байгаа боловч ерөнхий ойлголтын хувьд бусдын хэрэгцээ шаардлага, мэдлэг туршлагагүй, сул дорой байдлыг урвуулан ашиглаж хувь тэнцүү биш, хэт их, эсхүл шударга бус ашиг олох үйлдэл хэмээн ойлгож байна. Тухайлбал, Люксембургийн хууль тогтоомжид мөнгө хүүлэх гэх нэр томъёог тусгайлан томъёолоогүй боловч иргэний болон эрүүгийн хуулиудад зээлдэгчийн сул талыг ашиглан хэт өндөр хүү тогтоохыг хориглосон бол Испанийн хууль тогтоомжид мөнгө хүүлэхийг хориглосон боловч тухайн асуудлыг тодорхойлсон тодорхойлолт байхгүй байна.

Мөн Эрүүгийн хуулиудад мөнгө хүүлэх гэмт хэрэгт хүлээлгэх хариуцлагууд харилцан адилгүй байна. Тухайлбал, Австри Улсын хууль тогтоомжоор мөнгө хүүлэхэд 3 хүртэл жилээр хорих бол Латви Улсад 5 хүртэл жилээр хорих, албадан ажил хийлгэх, эсхүл хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 100 дахин нэмэгдүүлснээс хэтрэхгүй мөнгөн торгууль оногдуулах зэргээр зохицуулсан байна. Практикт мөнгө хүүлэлтийн эсрэг хууль тогтоомжууд тэр бүр үр дүнтэй байдаагүй ба үүний нэг жишээ нь Дани Улс юм. Данийн шүүхийн практикт зөвхөн онцгой өндөр хүү тогтоосон тохиолдлуудыг мөнгө хүүлэхэд тооцон шийдвэрлэдэг байна.

Эрүүгийн хуулиас гадна иргэний хуульд тусгасан зохицуулалтууд нь улс орнуудын хувьд мөн харилцан адилгүй байна. Зарим орнуудын хувьд хэт өндөр хүүтэй гэрээг бүхэлд нь хүчингүйд тооцох (Унгар) бол зарим нь зөвхөн хүүгийн хэмжээг бууруулах (Люксембург) зохицуулалтыг тусгасан байна.

Дотоодын хууль тогтоомждоо мөнгө хүүлэх нэр томъёог тусгахаас гадна Европын холбооны цөөн тооны гишүүн орнууд өөрсдийн нутаг дэвсгэр дээр илүү түгээмэл хэрэглэгдэх “sub-prime”, “last resort loans”, “fringe lending” гэх нэр томъёонуудыг мөн тусгасан байна.

Бельгид “sub-prime” зээл буюу хамгаалалттай зээлийг “орлого нь зээлээ төлөхөд хүрэлцэхгүй байгаа боловч түүний үл хөдлөх хөрөнгийн үнээр тооцон үнэлж өсгөөд зээл олгох зөвшөөрлийг өгөх гэж тодорхойлсон”.

Румынд үндсэн хэрэглээний зээл гэдэг нь үндсэн хэрэглээний эд зүйл худалдан авахад зориулсан зээл бөгөөд мөнгө зээлдүүлэгчдийг хуулиар тогтоосон хувь хэмжээнээс өндөр хүүтэй зээл санал болгогч нар гэжээ.

Мөнгө зээлдүүлэгч нарын тухай хуулийн тодорхойлолтууд Болгар, Ирланд, Польш, Испани улсуудад байдаг.

Их Британид зах зээлийн судалгаа хийх, тэдгээр зах зээлд мөнгө зээлдүүлэгч нарт /гарын авлага/ заавар, журам тогтоосон хуулийн зохицуулалтад “sub prime” ба “non status” гэх нэр томъёонуудыг хэрэглэсэн байна.

Хүснэгт 2. Европын холбооны улс орнуудын мөнгө хүүлэлтийн эсрэг эрх зүйн зохицуулалт

Улс	Нэрлэсэн байдал	Хэрэглэсэн байдал	Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг хуульд тусгасан эсэх	Бусад
Австри	Wucher	Иргэний хуулийн 879-р зүйл Эрүүгийн хуулийн 154,155-р зүйл, Мөнгө хүүлэлтийн эсрэг хуулийн 1-р зүйл	Үгүй	
Бельги	Woeker	Эрүүгийн хуулийн 494-р зүйл	Үгүй	
Болгар	Лихварство	Гэрээний болон үүргийн хуулийн 10.3-р зүйл	Үгүй	
Кипр	Tokoglifia	-	Үгүй	
Чех	Lichva	Иргэний хуулийн 3-р хэсэг Эрүүгийн хууль 40-2009	Дундаж хэмжээг 4 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх	Шүүхийн тайлбараар тогтоосон
Дани	Ager	-	Үгүй	
Эстони	Liigkasuvotmine	Иргэний хууль “ёс зүйн зохист хэмжээ”	Үгүй	
Финлянд	Kiskominen	Эрүүгийн хууль	Үгүй	
Франц	Usure	Хэрэглэгчийн тухай хууль	Үгүй	
Герман	Wucher	Иргэний хуулийн 138, Эрүүгийн хуулийн 291	ёс зүйн зохист хэмжээ, дундаж хэмжээг 2 дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх	
Грек	Tokoglifia	Эрүүгийн хуулийн 404-р зүйл	Үгүй	
Унгар	Uzsorokamat	-	Үгүй	
Ирланд	Excessive	Хэрэглээний зээлийн тухай хуулийн 45 –р хэсэг “хэт өндөр”	Үгүй	
Итали	Usura	Эрүүгийн хуулийн 644-р зүйл	Үгүй	
Латви	Auglosana	Эрүүгийн хуулийн 201-р зүйл	Үгүй	
Литва	Lupikavimas	-	Үгүй	
Люксембург	usure	Иргэний хуулийн 1907-р зүйл, Эрүүгийн хуулийн 494-р зүйл, Иргэний хуулийн 1154-р зүйл (Анатоцизм/ нийлмэл хүү)	Үгүй	Шүүх хүүгийн хэмжээг бууруулах эрх хэмжээтэй
Мальт	Usury	Хууль бусад тооцох боловч мэргэжлийн	Үгүй	

		байгууллагуудад хамараахгүй зохицуулалт олонтой		
Нидерланд	Woekeraar	Эрүүгийн хуулиар хориглосон	Үгүй	
Польш	Lichwa	-	Үгүй	
Португал	Usura	Иргэний хуулийн 282-р зүйл, Эрүүгийн хуулийн 226-р зүйл	Үгүй	
Румын	Camatarie	Эрүүгийн хуулийн 28-р зүйл	Үгүй	
Словак	Urok	Эрүүгийн хуулийн 235-р зүйл	Жилийн 30 хувь	
Словени	Oderustvo	Үүргийн тухай хуулийн 119-р зүйл, Эрүүгийн хуулийн 214-р зүйл	Үгүй	
Испани	Usura	Мөнгө хүүлэлтийн эсрэг хууль	Хэрэглээний зээлийн тухай хуулийн 19-р зүйл хуулиар “овердрафт зээлд -тогтоосон хүүгийн хэмжээнээс 2.5 дахин нэмэгдүүлсэн”	
Швед	Ockret	Гэрээний тухай хуулийн 31-р хэсэг	Үгүй	
Их Британи	Usury unfair	Хэт өндөр буюу үлэмж хэмжээний хүү	Үгүй	

Австри. Иргэний хуулийн 879-р зүйл, Эрүүгийн хуулийн 154-155-р зүйл, Мөнгө хүүлэлтийн эсрэг хуулийн нэгдүгээр зүйлээр тус тус зохицуулсан. Хувь хүний туршлагагүй, болгоомжгүй байдал, санхүүгийн хүндрэлтэй байдлыг ашиглан ердийн хэмжээнээс илүүгээр ашиг олохыг мөнгө хүүлэх гэж тайлбарласан.

Бельги. 1935 оноос Иргэний хуулиараа зохицуулж эхэлсэн. Энэхүү зохицуулалтыг зөрчсөнөөр гэрээгээр тогтоосон хүүг хуулиар тогтоосон хүүгийн хэмжээнд хүргэж шийдвэрлэх зохицуулалттай. Мөнгө хүүлэлт нь Эрүүгийн хуулийн 494–р зүйлээр хариуцлага хүлээхээр зохицуулсан. Хүүгийн дээд хэмжээг Иргэний хуулийн 1907-р зүйлээр тогтоосон ба бүх төрлийн зээлийн хувьд санхүүгийн хараат этгээдийн эсрэг болон хэт өндөр хүүг мөнгө хүүлэх ойлголтод хамаарахаар заасан. Хэрэглээний зээлийн хуульд хуулиар тогтоосон хэмжээнээс дээгүүр хүүг төлөхгүй байж болохоор заасан байна.

Болгар. Үүрэг ба гэрээний тухай хуулийн 10 (3)-р зүйлээр мөнгө хүүлэлтийг хориглосон ба нэмэгдүүлсэн хүүг Төв банкнаас тогтоосон хүүгийн хэмжээнээс хэтрэхгүй байхаар зохицуулсан. Худалдааны тухай хуулийн 294-р зүйлд заасны дагуу нийлмэл хүүг арилжааны байгууллагууд хоорондоо хэрэглэж болохоор заасан.

Кипр. Мөнгө хүүлэлтийг 2011 онд Эрүүгийн хуулиар хориглосон ба зээлийн хүү нь Төв банкнаас тогтоосон зээлийн хүүгийн дээд хэмжээнээс хэтрэхгүй байна.

Чех. Мөнгө хүүлэлтийг тухайн харилцаанаас олж буй ашиг орлого нь хүлээж буй үүрэгтэй харилцан тохиромжгүй тохиолдлууд буюу ерөнхийдөө өндөр хүүтэй зээлийг ойлгодог. 2003 оны Дээд шүүхийн тайлбараар мөнгө хүүлэх гэрээ гэдэгт гэрээний нөгөө талаасаа хамааралтай, оюун ухааны хувьд сул дорой этгээдтэй, мөн хувь хүний туршлагагүй байдал зэргийг урвуугаар ашиглан гэрээгээр хүлээсэн үүрэг нь харилцан адилгүй буюу эрс ялгаа бүхий үүргийг гүйцэтгэхээр амласан, үүрэг хүлээхээр заасан гэрээг хамруулахаар тайлбарласан байна. Иргэний хууль дахь мөнгө хүүлэлтийн гэрээ нь гэрээний нэг тал нь дээр дурдсан нөхцөл байдлаар байгуулсан гэдгийг нөгөө тал нь мэдэж байсан, мэдэх боломжтой байсан гэрээг хамруулахаар заажээ. Энэ тохиолдолд гэрээг хүчингүйд тооцохоор заасан байна. 2004 оны Дээд шүүхийн тайлбараар зээлийн хүүгийн хэмжээг ёс зүйн зохист хэмжээтэй холбон үзсэн буюу тухайн зээлийн төрөлд арилжааны банкнуудаас тогтоосон ердийн хүүгийн хэмжээг 4 дахин нэмэгдүүлсэн хэмжээг хууль бусад тооцож гэрээг хүчингүй гэж үзэхээр тогтоосон байна. Мөнгө хүүлэх асуудлыг эрүүгийн хуульд мөн тусгасан ба аливаа этгээд нь харилцан адилгүй буюу эрс ялгаа бүхий үүргийг амласан, үүрэг хүлээхээр заасан.

Дани. Эрүүгийн хуулиар гэмт хэрэгт тооцохоор заасан ба сүүлийн жилүүдэд мөнгө хүүлэлт гэх ойлголт дор өндөр хүүг ерөнхийлөн нэрлэх хандлага нэмэгдсэн.

Эстони. Тус улсад мөнгө хүүлэх нэр томъёог хуульчилсан, томъёолсон эрх зүйн зохицуулалт байхгүй боловч нийгэмд амар хялбар аргаар (гар утас, интернет гм.) зээл олгож, зээлийн хүүг ёс зүйн зохист хэмжээнээс хэтэрсэнийг мөнгө хүүлэлт гэж ойлгож байна. Хууль эрх зүйн хувьд дээрх нь Иргэний хууль дахь сайн ёс суртахууны зарчимд хамаарах юм.

Финлянд. Ерөнхийдөө хувь хүний сул дорой хүнд нөхцөл байдлыг ашиглахыг ойлгодог. Зээлийн хэт өндөр хүүг эрүүгийн хуульд тусгасан. Зээлдэгчийн сул дорой нөхцөл байдлыг ашиглан өндөр хүү авах, эсхүл зээлдүүлэгчийн гаргаж буй эрсдэл, зардалтай тохироогүй өндөр хүү тогтоохыг мөнгө хүүлэлт гэж томъёолдог байна.

Франц. Хэт өндөр хүүг ойлгодог. Зээлийн гэрээгээр олгож буй зээлийн жилийн хүүгийн хувь нь зээлийн байгууллагуудаас ижил төстэй эрсдэл бүхий зээлийн төрлийн зээлд сүүлийн 3 сард олгосон хүүний дунджаас гуравны нэгээс дээших хувийг мөнгө хүүлэлтээр тооцно (Хэрэглэгчийн тухай хуулийн L313-3).

Герман. Мөнгө хүүлэлт нь Иргэний хуулийн 138-р зүйлд ёс зүйн зохист хэмжээг зөрчих гэсэн томъёоллоор илэрхийлэгдсэн.

1. Нийтийн бодлого, ёс суртахууны эсрэг аливаа хэлцэл, мөнгөн шилжүүлэг зэрэг нь хүчингүй байна.
2. Хэн нэгний хүндрэл бэрхшээлтэй, туршлагагүй, сул дорой нөхцөл байдлыг ашиглан түүнийг, эсхүл гуравдагч этгээдийг авч буй үр ашигтай нь илтэд үл тохирох аливаа үйлдэл хийлгэх, хийлгэхээр амлалт авах, өөртөө мөнгө болон санхүүгийн ашиг олж авах нь хориотой.

Эрүүгийн хуулийн 291-р зүйл. Бусдын хүндрэл бэрхшээл, туршлага дутмаг байдал, эрүүл бус, байдлыг ашиглан, материаллаг ашиг өөрт нь, эсхүл бусад этгээдэд олгогдохоор эсхүл тийм төрлийн амлалтыг орон байрны түрээс, эсхүл түүнтэй холбоотой бусад үйлчилгээний замаар, зээл олгох замаар, бусад төрлийн

үйлчилгээний замаар, эсхүл дээр дурдсан үйлчилгээ нь үзүүлж буй үйлчилгээний өртөг, олж авч буй ашигтай нь илтэд үл дүйцэж байвал 3 жил хүртэлх хугацаагаар хорих буюу торгууль ногдуулна.

Грек. Мөнгө хүүлэлтийн асуудлыг зохицуулахдаа Германы зохицуулалтыг суурь болгон Эрүүгийн хуулийн 404-р зүйлд авч хэрэглэсэн.

Унгар. Мөнгө хүүлэлтийг бусдын нөхцөл байдлыг урвуулан ашиглан хэт өндөр ашиг олохыг хэлдэг.

Ирланд. 1995 оны хэрэглээний зээлийн тухай хуульд хэт өндөр гэсэн байдлаар томьёолсон байх боловч энэ нь тус хуулийн дагуу зээлийн байгууллагуудад үйлчилдэггүй байна.

Итали. Мөнгө хүүлэлт нь өндөр хүүтэйгээр мөнгө зээлэхийг ойлгодог. Иргэний хуульд мөнгө хүүлэх гэдгийг тодорхойлж өгөөгүй ч *userious interest* буюу “хүүлэлтийн хүү” гэдэг ойлголтыг тусгасан байдаг. Эрүүгийн хуулиар өндөр хүү авах, авахаар амлалт авах, эсхүл бусад ямарваа нэгэн ашиг хонжоог ийм замаар олсныг хариуцлага хүлээлгэхээр заасан. Хууль бус хүү “*usura impropria*”-нээс бусад хүүлэлтийн хүүг хуулиар тогтооно гэж заасан. Шүүхээс зээлдэгч эдийн засаг, санхүүгийн хүндрэлтэй, эсхүл зайлшгүй шаардлагатай үед нь олгосон зээлийн хүү нь тухайн нөхцөл байдалтай үл дүйцэхүйц байна гэж үзвэл мөнгө хүүлэлтэд тооцож болдог. Банк, эсхүл бусад санхүүгийн зуучлагчдын хувьд мөнгө хүүлэлтэд ногдуулах хариуцлага нь илүү чанга байдаг.

Латви. Ямар ч төрөл, хэлбэрийн зээл авсан үед зээлдэгчийн санхүүгийн нөхцөл байдлыг мэдсээр байж зээлийн хүүтэй харьцуулсны дүнд зээлдэгчид хэт өндөр санхүүгийн дарамт үүсгэсэн гэж үзвэл мөнгө хүүлэх гэж үзнэ. Эрүүгийн хуулийн 201-р зүйлд зааснаар 5 жил хүртэл хорих, баривчлах, албадан ажил хийлгэх, нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг 100 хүртэл нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээгээр торгох санкцтай байдаг.

Литва. Хуулиар зохицуулаагүй бөгөөд ямар нэгэн хязгаарлалт байдаггүй.

Люксембург. Иргэний хуульд зааснаар шүүхээс зээлдүүлэгч нь зээлдэгчийн туршлагагүй байдлыг ашиглан өөрийн гаргаж буй эрсдэлтэй харьцуулахад хэт өндөр хүү болон бусад илт өндөр ашиг орлого олохоор байна гэж үзвэл гэрээний хүүг хуулиар тогтоосон хэмжээнд буулгаж, шийдвэрлэх боломжтой. Эрүүгийн хуулиар 1 сараас 1 жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл 500-25000 евро хүртэл торгох санкцтай. Банкнаас бусад этгээд нь нэг жил хүртэлх хугацааны зээлд нийлмэл хүү тооцохыг хориглодог.

Мальт. Хууль бус үйлдэлд тооцдог боловч банк, зээлийн байгууллагууд болон тодорхой бүтээгдэхүүний төрөлд хуулиар олон хөнгөлөлт чөлөөлөлтийг үзүүлдэг байна. Мөнгө хүүлэлтийг ихэвчлэн мэргэжлийн бус байгууллагууд хувь хүмүүсийн хүнд нөхцөл байдлыг (мөрийтэй тоглоомонд донтогсод, хар тамхи хэрэглэгчид) урвуу ашиглахыг ойлгодог.

Нидерланд. Зээлийн байгууллагууд (мэргэжлийн зээлдэгчид) нь тусгай зөвшөөрлийн үндсэн үйл ажиллагаа эрхэлдэг, хуулиар зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож өгсөн байдаг.

Польш. Зээлийн байгууллагууд төдийгүй хувь хүмүүсийн хооронд мөнгө хүүлэхийг хориглосон байна.

Португал. Нэг талаас хуулиар тогтоосон хэмжээнээс хэтэрсэн зээлийн хүүг мөнгө хүүлэх, нөгөө талаас хувь хүний тухайн үеийн нөхцөл байдлыг ашиглан, /туршлагагүй байдал, сэтгэцийн өвчтэй гэх мэт/ шударга бусаар өндөр ашиг орлого олох, өгөхөөр амлалт авах талаарх гэрээ нь хүчингүй бөгөөд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг.

Румын. Ерөнхийдөө зах зээлийн ханшнаас дээгүүр хүү тогтоохыг үздэг. Эрүүгийн хуулийн 450-р зүйлд үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөлгүй буюу эрх бүхий бус этгээд өнгөлөн далдлах замаар хуулиар тогтоосон хэмжээнээс дээгүүр хүүтэй зээл олгосон, нэг жилээс дооших хугацааны зээлд хүүгийн капиталжуулалт тогтоосон бол эрүүгийн хариуцлага хүлээнэ. Нийлмэл хүүг мөн мөнгө хүүлэлтийн төрөлд хамруулж үздэг байна.

Словак. Эрүүгийн хуулийн 235-р зүйлээр бусдын хүндрэлтэй нөхцөл байдлыг ашиглан, 2 талын харилцан гүйцэтгэж буй үүрэг нь гэрээний зүйлтэй харьцуулахад эрс зөрүүтэй үл дүйцэх нөхцөлд мөнгө хүүлэлтээр тооцдог. Мөн дээрх шаардлага, шаардах эрхийг шилжүүлж авсан этгээдэд мөн хариуцлага тооцдог. Хууль зүйн сайдын шийдвэрээр зээлийн хүүг оролцуулан жилийн 30 хувиас дээш хэмжээгээр төлөх аливаа зээлийг мөнгө хүүлэх гэж ойлгоно.

Словени. Иргэний хуульд 119-р зүйлд зааснаар хэн нэгний санхүүгийн хувьд яаралтай шаардлагатай, хүндрэлтэй нөхцөл байдлыг /яаралтай хэрэгцээ гарсан, орон байргүй, туршлагагүй, мэдлэггүй/ нь ашиглан өөрийн гүйцэтгэж буй үүрэгтэй харьцуулахад илэрхий өндөр ашиг олох хэмжээгээр хүү болон үнэ тогтоосон нөхцөлийг хамруулдаг.

Испани. Мөнгө хүүлэлтийн эсрэг хуульд зааснаар хүүгийн хэмжээг зөвшөөрөн гэрээ байгуулах нь чөлөөтэй зүйл боловч гэрээгээр тогтоосон хүү болон хууль тогтоомжоор тогтоосон хүүгийн хувь хэмжээ хоорондын харилцаа, зах зээлийн ханш гэх мэт олон зүйлийг харгалзан тогтоох ёстой. Харин хүний зайлшгүй шаардлагатай хэрэгцээт үеийг далимдуулан өндөр хүү тогтоосон бол тухайн гэрээг хүчингүйд тооцно.

Швед. Эрүүгийн хуулиар хэн нэгэн этгээд зээл олгох үйл ажиллагаа эрхлэхдээ болон бусад тогтмол үйл ажиллагаа явуулахдаа өөрийн гүйцэтгэж буй үүрэгтэй харьцуулахад үл дүйцэх их хэмжээний хүү ногдуулах болон бусад санхүүгийн ашиг орлого олсон бол хариуцлага хүлээнэ. Ноцтой гэмт хэрэгт 6 сараас 4 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял ногдуулдаг.

Их Британи. Хуулиар тодорхой зохицуулаагүй, ямарваа нэгэн хариуцлага байхгүй боловч Хадгаламж, зээлийн хоршоодын зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг тогтоож өгсөн. Шүүхээс хэрэглээний зээлийн гэрээний хэрэг маргааныг шийдвэрлэхдээ зээлдүүлэгч, зээлдэгчийн хооронд шударга бус нөхцөл байдал байна гэж үзвэл хүүг буулган шийдвэрлэх бүрэн эрхтэй байдаг.

ХОЁР. ЗЭЭЛИЙН ХҮҮГИЙН ТҮВШИНД ХЯЗГААР ТОГТООХ (IRR)⁵

Европын холбооны гишүүн 13 орны хувьд ердийн зээлийн гэрээгээр зээлийн хүүгийн боломжит төлбөрийн хэмжээг хязгаарладаггүй бол 14 оронд зарим нэг

---

⁵ Interest rate restriction

хэлбэрийн хүүгийн хязгаарлалтыг хүүгийн тааз (дээд хэмжээ) хэлбэрээр тогтоосон байдаг. Эдгээр орнуудаас 3 оронд үнэмлэхүй дээд хязгаар буюу тогтмол нэрлэсэн хувь хэмжээ (absolute ceilings)-г тогтоосон бол 11 оронд харьцангуй хязгаартай (relative ceilings) таазыг зах зээлийн дундаж хүү, эсхүл хүүгийн суурь түвшин зэрэг хувьсах хэмжигдэхүүнтэй уялдуулан тогтоодог байна. Харин Эстони, Герман зэрэг орнуудад зөвхөн де факто дээд хэмжээг хэрэглэж байна.

Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээг Төв банк, төрийн захиргааны төв байгууллага, хууль тогтоох байгууллага болон шүүх байгууллагууд дангаар болон хамтран тогтоож болдог. Жишээ нь Итали, Португал, Мальта Улсад хүүгийн таазыг хууль тогтоох байгууллага тогтоодог бол Франц, Бельги, Польш Улсад Төв банк нь ийм эрхтэй байдаг. Мөн Грек, Испани Улсад Төв банк нь хууль ёсны зээлийн хүүгийн хязгаарлалтад суурилсан хүүгийн хувь хэмжээг тогтоодог үндсэн институци юм. Болгар, Ирланд Улсад Засгийн газар болон төрийн захиргааны байгууллага хүүгийн таазыг тогтоодог. Герман Улсад шүүх байгууллага зээлийн хүүгийн ерөнхий таазыг тогтоодог бол Унгар, Чех Улсад шүүх байгууллага зөвхөн зарим төрлийн хүүгийн хязгаарыг тогтоож болдог байна.

Хүүгийн дээд хэмжээнд цаг хугацааны давтамжтай тохируулга хийж болдог. Польш, Герман Улсад сар бүр хүүгийн таазыг шинэчлэн тогтоож тохируулга хийдэг бол Европын Холбооны орнуудын гуравны нэгээс илүү нь тохируулга хийх цаг хугацааг тодорхойлоогүй, тогтмол давтамжтайгаар хүүгийн таазаа өөрчилдөггүй байна. Ирланд Улсад зээлийн хүүгийн хувь хэмжээнд жил бүр хяналт хийдэг бол Бельги Улс 1992 оноос хойш ердөө л 4 удаа хяналт хийсэн байна. Европын Холбооны ихэнх орнуудад зээлийн хүүг улирлаар хянан зохицуулдаг байна.

Зээлийн хүүгийн тааз буюу дээд хэмжээ бол зээлийн хүүгийн хязгаарлалт (IRR)-ын зөвхөн нэг төрөл юм. Экспертүүдийн тайланд, хүүгийн таазыг үнэмлэхүй, эсхүл харьцангуй байх эсэхээс үл хамааран хүүгийн түвшний хязгаар гэж авч үзсэн бөгөөд Европын Холбооны гишүүн орнуудын зээлийн хүүгийн хязгаарлалтыг Хүснэгт 5, 6-ээс үзнэ үү.

Хүснэгт 3. Европын Холбооны гишүүн орнуудад зээлийн хүүгийн хязгаарлалт тогтоосон байдал

Хүүгийн хэмжээг хязгаарласан орнууд /үнэмлэхүй хэмжээгээр/	Хүүгийн хэмжээг хязгаарласан орнууд /харьцангуй хэмжээгээр/	Хязгаар тогтоогоогүй орнууд
Грек Ирланд Мальта	Бельги Франц Герман Эстони Итали Нидерланд Польш Португал Словак Словени Испани	Австри Болгар Кипр Чех Дани Финлянд Унгар Латви Литва Люксембург Румын Швед Их Британи

Source: Expert survey, iff /ZEW- Final Report on interest rate restrictions in the EU, 2010

Хүснэгт 4. Европын Холбооны гишүүн орнуудын зээлийн хүүгийн дээд хэмжээ (2010 оны 03 сарын байдлаар)

Гишүүн орнууд	Хэрэглээний зээлийн жилийн хүүний дээд хязгаар /APR/ ⁶	Хүүгийн дундаж хувь хэмжээ	Хамрах хүрээ	Тайлбар
Бельги	10%-19,5%		Бүх зээл	Хамгийн дээд APR нь зээлийн хэмжээ болон төрөл (12 ангилал)-өөс шалтгаалан өөр өөр байдаг. 10% (1250 еврогоос дээш дүнтэй зээл)-аас 19.5% (1250 еврогоос бага дүнтэй зээл) хооронд хэлбэлздэг. Зээлийн нөхцөл нь хүүг ялгавартай тогтоох хүчин зүйл болохгүй.
Эстони	63,9%		Бүх зээл	Хамгийн дээд APR нь Төв банкнаас тооцож гаргасан дундаж APR (21,3%*3=63,9)-ийн 300%-д хүрдэг. Сар бүр шинэчлэгдэнэ.
Франц	5,72%-21,63%	8,12%-16,6%	Бүх зээл	Хамгийн дээд APR нь Төв банкнаас 3 сар тутамд зээлийн хэмжээ болон төрөлтэй уялдуулан тооцож гаргасан дундаж APR-ийн 133%-д хүрнэ. Тухайлбал, 5,72% (орон сууцны зээл)-аас 21,63% (1524 евро хүртэлх дүнтэй хэрэглээний зээл) хүртэл хэлбэлзэнэ. Моргейжийн зээлийн хүүгийн таазыг тусгайлан тогтооно.
Герман	8,18%-16,4%	4,09%-8,2%	Бүх зээл	Хамгийн дээд APR нь зээлийн төрөл, нөхцөлтэй уялдуулан Төв банкнаас тооцож гаргасан дундаж APR-ийн 200%-д хүрнэ. Хэлбэлзэл нь 8,18% (шинэ бизнес; 5-10 жилийн хугацаатай орон сууцны зээл)-аас 16,4% (шинэ бизнес; 5-аас дээш жилийн хугацаатай хэрэглээний зээл) байна. Хүүгийн таазыг дундаж APR-ыг 2 дахин нэмэгдүүлэх буюу 12 пунктээс илүүгүй байхаар тогтооно.
Грек	Зарим 6,75%		Зөвхөн ББСБ-ын зээл	Грек улс зээлийн хүүгийн лимит тогтоох систем, засаг захиргааны журмаар 1989 онд хүчингүй болгосон учраас банкны зээлийн хүүд хязгаар тавьдаггүй. Харин банк бус байгууллагын зээлийн хүүг жилийн 6.75%-иас хэтрүүлэхгүй байхаар хязгаарласан.
Ирланд	Зарим 187%		Зөвхөн хадгаламж зээлийн хоршоодын зээл	Зээлийн хоршоодод лиценз олгох үед хүүгийн дээд хязгаарыг зааж өгдөг. Зээлийн нэгдэл, хоршоодын сарын зээлийн хүү 1%-ээс хэтрэхгүй (APR-12,68%).

⁶ APR-Annual percentage rate /Жилээр тооцсон хүүгийн хувь/

Итали	4,38-27,20%	4,38%-16,97%	Бүх зээл	Хамгийн дээд APR нь Эдийн засаг, санхүүгийн яамнаас зээлийн төрөл болон хэмжээтэй уялдуулан 3 жил тутамд тооцдог жилийн дундаж APR-ийн 150%-иас хэтрэхгүй. 4,38% (моргейжийн зээл)-аас 27,20% (гэр бүлийн бусад зээл)-ийн хооронд хэлбэлздэг. 23 төрлийн хүүгийн тааз тогтоосон.
Мальта	Зарим 8%		Зарим чөлөөлөлт	Бүх төрлийн зээлд хязгаар тогтоосон. Банкуудыг хязгаарлалтаас чөлөөлсөн.
Нидерланд	15%		Моргейж хамаарахгүй. 200 еврогоос бага дүнтэй зээл	Хамгийн дээд APR нь 12% пункт + хуулиар тогтоосон хүү. (Гэрээ зөрчсөн тохиолдолд нэмж төлөх хүүгийн хэмжээ 2010 оны 03 сарын байдлаар 3% байсан). Хүүгийн хэмжээг 6 сар тутамд шинэчлэн тогтооно.
Польш	20%		Бүх зээл	Зээлийн хүүгийн дээд хэмжээ нь Төв банкнаас тогтоосон ломбардын хүүгийн 400%-тай тэнцүү (5%, сар бүр шинэчлэгддэг) байна. Зээлийн төрөл, хэмжээнээс хамаарахгүй.
Португал	6,7%-31,6%	5,03%-23,75%		Хамгийн дээд APR нь Төв банкнаас 3 сар тутамд зөвхөн зээлийн төрлөөс хамааруулан тооцож гаргадаг жилийн дундаж APR-ийн 133%-тай тэнцүү байна. 6,7% (барилга, эрүүл мэнд, сэргээгдэх эрчим хүчний зээл)-аас 31,6% (зээлийн карт, зээлийн шугам, харилцах дансны зээл, овердрафт)-ийн хооронд хэлбэлзэнэ.
Словак	11,52%-79,8%			Хамгийн дээд APR нь тухайн хэрэглээний зээлийн төрлийн жилийн дундаж хүүгийн 200%-иас хэтрэхгүй байхаас гадна нийт хэрэглээний зээлийн төрөл тус бүрийн жигнэсэн дундаж хүүний 400%-иас хэтрэхгүй байна. Зээлийн төрөл, хэмжээ, нөхцөлөөс шалтгаалан 30 төрлийн хүүгийн тааз тогтоосон.
Испани	10%		Овердрафт (өөрчилж болно), нийгмийн орон сууцны зээл	Хамгийн дээд APR нь хуулиар тогтоосон хүүг 2.5 дахин нэмэгдүүлсэнээс хэтрэхгүй байна. Нийгмийн дэмжлэгтэй орон сууцны зээлийн хүүг хуулиар тогтоосон хүүгийн түвшнээс хамааруулан индексжүүлж тооцно.
Словени	13,2%-453%	6,6%-226%	Зөвхөн ББСБ-ийн зээл	Хамгийн дээд APR нь зээлийн хэмжээ болон нөхцөлтэй уялдуулан 6 сар тутамд Төв банкнаас тооцож гаргасан жилийн дундаж APR-ийн 200%-иас хэтрэхгүй. 13,2% (120 сар, 20000 евро)-аас 453% (2 сар, 200 евро)-ийн хооронд хэлбэлзэнэ.

ГУРАВ. ХАРИУЦЛАГА ТООЦОХ МЕХАНИЗМ

Зээлийн хүүгийн хэмжээг хууль тогтоомжоор хязгаарлах эрх зүйн зохицуулалт нь зээлийн бодит өртгийг үнэн зөвөөр тодорхойлж боломжит хүүг зээлдэгчид санал болгох, тэдэнд зээлийн хүүгийн дарамт үзүүлэхээс сэргийлэх ач холбогдолтой юм. Дараах 3 төрлийн хариуцлагын механизмыг хууль, тогтоомжид тусгасан байдаг. Үүнд:

1. Иргэний хэргийн журмаар хариуцлага хүлээлгэх (Хэргийг шийдвэрлэх явцад гэрээнд тусгасан үндсэн зээлийн хүү болон хүүгийн хүүг хуулиар зөвшөөрөгдсөн хэмжээнд хүртэл буулгах буюу, эсхүл гэрээг хүчингүй болгох)
2. Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх (хорих буюу торгууль оногдуулах)
3. Захиргааны хариуцлага (үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг нь хүчингүй болгох)

Европын холбооны зарим орнууд, тухайлбал Бельги, Франц, Итали Улсад дээрх 3 хариуцлагын механизмыг бүгдийг нь хэрэглэдэг. Зарим гишүүн орнуудад (Словак) зээлийн гэрээг хүчингүй болгохыг зээлдэгчийн зүгээс зөвшөөрсөн байх шаардлага тавигддаг бол зарим орнуудад энэ асуудал нь эрх бүхий байгууллагын шийдэх асуудал байдаг.

Мөнгө хүүлэхийг хуулиар хориглож, хуулийн ерөнхий ангийн хүрээнд авч үздэг Герман, Чех, Эстони, Унгар, Словени зэрэг орнуудын хувьд арай өөр зохицуулалттай байдаг. Эдгээр орнуудад хэргийг хянан хэлэлцэх явцад зээлийн хүүгийн хэмжээ нь "contra bonos mores" үр дагавар бий болгосон гэж үзвэл гэрээг хүчин төгөлдөр бус гэж тооцох шийдвэр гаргаж болдог. Герман улсад шүүхээс зээлийг хэвээр үлдээхийг зөвшөөрч эргүүлэн төлөхөөс чөлөөлөх шийдвэр гаргаж болдог.

Мөнгө хүүлэх ажиллагаанд төрөөс хяналт тавих /хүүгийн түвшнийг хязгаарлах

Европт мөнгө хүүлэхийн эсрэг болон зээлийн хүүгийн хязгаарлалт тогтоосон хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангуулах хүрээнд хэрэглээний зээлийн институтуудын үйл ажиллагаанд хяналт тавих эрх бүхий олон субъектууд байдаг. Тухайлбал:

- Итали, Португал, Франц зэрэг орнуудад Төв банк нь банкны үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлөөр дамжуулан зээлийн хүүгийн хязгаарлалтад хяналт тавьдаг.
- Бельги Улсад тусгай зөвшөөрөл олгох эрх бүхий субъект нь яам байдаг бол Англи, Герман, Нидерланд, Эстони зэрэг орнуудад салбарын агентлагууд байдаг ба мөн тусгай зөвшөөрлөөр дамжуулан хяналт тавьдаг.
- Ирланд, Болгар, Латви зэрэг орнуудад Хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах агентлаг, Словенид зах зээлийг хянан шалгах байгууллага дээрх хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавьдаг.
- Финлянд Улсад санхүүгийн маргааныг шийдвэрлэх хяналтын чиг үүрэг бүхий Хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах омбудсмэн хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавьдаг.

Дээрх хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хэд хэдэн агентлагууд хяналт тавьж болох ба тухайлбал, Бельги Улсад хэрэглээний зээлийн институтийн үйл ажиллагаанд Эдийн засгийн харилцааны яам, моргейжийн компанийн үйл ажиллагаанд Банк, Санхүү, Даатгалын хороо хяналт тавьдаг. Ирландад санхүүгийн

үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийг Төв банк, мөнгө зээлдүүлэх үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийг Санхүүгийн зохицуулах хорооноос олгодог байх жишээтэй.

Мөнгө хүүлэх ажиллагаанд хяналт шалгалт явуулах /Омбудсмэн/

Хүүгийн тааз тогтоосон Португал, Франц, Итали, Бельги зэрэг орнуудын хувьд омбудсмэн нь өртөг өндөртэй зээлийн асуудлыг шийдэх цорын ганц альтернатив субъект биш боловч Европын холбооны орнуудад санхүүгийн омбудсменүүд зах зээл дэх санхүүгийн хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, зээл-зээлийн хүүгийн маргааныг хянан шийдвэрлэхэд чухал үүрэгтэй байдаг. Словак, Словени, Испани зэрэг орнуудад санхүүгийн омбудсмен үйл ажиллагаа явуулж байгаа хэдий ч зээлийн үнэ өртгийг бууруулахад нөлөө үзүүлэхүйц туршлага хуримтлуулж хараахан чадаагүй байна. Европын холбооны орнуудаас Их британи улс санхүүгийн омбудсмен үйлчилгээний талаар арвин их туршлагатай.

Зээлийн нийт өртгийг тооцож хуулиас хэтэрсэн хүүгийн зардлыг нөхөн төлүүлэх болон гэрээний нөхцөлийг өөрчлөх шүүх байгууллагын чадамж

Хүүгийн тааз тогтоосон (Бельги) болон тогтоогоогүй (Дани, Их Британи) орнуудын аль алинд шүүх байгууллагад ийм эрх мэдэл бий. Шүүх байгууллагууд гэрээний нөхцөл нь илэрхий хууль зөрчсөн буюу “contra bonos mores” нөхцөл үүссэн (Герман, Эстони), эсхүл гэрээний нөхцөл нь “хэтэрхий шударга бус” (Дани), эсхүл “байж боломгүй, хэрээс хэтэрсэн “хүү тогтоосон (Швед) болохыг тогтоосон нөхцөлд энэхүү эрх мэдлээ хэрэгжүүлнэ. Жишээ нь, Словак Улсад зээлийн хүүгийн хэмжээ байх ёстой хэмжээнээс үлэмж хэмжээгээр хэтэрсэн гэж үзвэл шүүх байгууллага гэрээг хянан шийддэг бол Чех улсад хүүгийн хэмжээ байх ёстой хэмжээнээс 4 дахин хэтэрсэн бол Дээд шүүхээс гэрээг хүчингүйд тооцох шийдвэр гаргаж болдог. Испанид мөн ижил төстэй зохицуулалт бий (жишээ нь, моргейжийн зээлийн хүү 5% байх ёстой байтал 20%-иар тогтоосон бол уг гэрээг хүчингүйд тооцно).

Гэвч шүүхээс шийдвэр гаргахдаа ихэвчлэн бодит нөхцөл байдлыг авч үздэг. Зарим тохиолдолд хүүгийн хэмжээ дундаж хүүгийн түвшнээс 2-3 дахин их байсан ч гэсэн санхүүгийн байгууллагыг шударга бус хүү тогтоосон гэж үздэггүй. Шүүх хэргийг шийдвэрлэхдээ нөхцөл байдлыг бүхэлд нь авч үзэх бөгөөд гэрээний нөхцөлийг шударгаар тогтоосон эсэх, талуудын зах зээл дээрх нөхцөл байдал ямар байгааг судалж байж шийдвэр гаргадаг. Жишээ нь, зээлдэгч тал туршлага багатай, найдваргүй байх гэх мэт... (Швед, Их Британи, Словени).

Германд шүүх нэг тал нь нөгөө талдаа хэтэрхий их шахалт үзүүлж зээлийн хүүг байх ёстой дундаж хэмжээнээс хэд дахин өндрөөр тогтоосон гэдгийг нотлон харуулдаг бол Английн шүүхэд ss140A-D, Хэрэглээний зээлийн тухай хууль (Consumer Credit Act)-ийн дагуу “шударга бус зээлийн харилцаа үүссэн” гэдгийг тогтоохын тулд гэрээний нөхцөлүүдийг нэг бүрчлэн хэлэлцэж, өөрчлөлт оруулах боломж олгодог байна.

Европын холбооны гишүүн орнууд “Хэрэглэгчтэй гэрээ байгуулах удирдамж”-ийг дагаж мөрдөх ёстой бөгөөд зээлийн хүүг өндрөөр тогтоосон асуудлыг энэхүү удирдамжийн шударга бус гэрээний нөхцөл гэдэгт хамаатуулан авч үздэг. Испанийн 1908 оны Мөнгө хүүлэхийн эсрэг хуулиар зээлдэгчийн эрх зөрчигдсэн нь тогтоогдвол зээлдэгч нь зээлийн хүүгийн төлбөрөөс чөлөөлөгдөж болдог. 1903 оны Испанийн Иргэний хуулийн дагуу зээлдэгч үндсэн зээл болон хүүг төлөх үүрэгтэй боловч 1933 онд Испанийн дээд шүүхээс гаргасан тайлбарын дагуу тусгайлан

зохицуулсан дээрх хуулийг дагаж мөрдөхөөр болж, шүүхийн практикт дагаж мөрдөж байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. DIRECTIVE 2008/48/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC
2. iff/ZEW (2010): Study on interest rate restrictions in the EU, Final Report for the EU Commission DG Internal Market and Services, Project No. ETD/2009/IM/H3/87, Brussels/Hamburg/Mannheim.
3. Interest Rate Caps around the World: Still Popular, but a Blunt Instrument, *Samuel Munzele Maimbo and Claudia Alejandra Henriquez Gallegos*, World Bank Group, October 2014